

MLADI I ZABAVA: IMA LI MESTA ZA ZABRINUTOST?

Ivana Stepanović

UDK: 613.96:613.74

Institut za psihologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu, Beograd, Srbija

Kratak sadržaj

Uvod: Istraživanja pokazuju da mladi pretežno provode vreme zabavljajući se. Zabava spada u nestrukturisanu aktivnost čiji efekti po razvoj i mentalno zdravlje adolescenata mogu biti negativni.

Cilj rada: (1) Identifikovanje aktivnosti zabavnog karaktera i utvrđivanje stepena njihovog prisustva, (2) Otkrivanje tipičnih obrazaca ponašanja tokom slobodnog vremena okrenutih zabavi, (3) Utvrđivanje vrednosti koje razlikuju mlade sklone zabavi od onih koji to nisu.

Metod: Ispitano je 2426 srednjskolaca Upitnikom o slobodnom vremenu i Instrumentom koji se odnosi na lične i društvene ciljeve.

Rezultati: Slobodnim vremenom dominiraju aktivnosti zabavnog karaktera: druženje navodi 48% adolescenata, gledanje televizije 46%, uz mobilni telefon 33%. Iako izlasci, vreme za računarom i gledanje zabavnih programa nemaju zabrinjavajuće razmere postoji negativna korelacija sa školskim uspehom i potencijalni rizik po razvoj adolescenata. Tri od pet tipičnih obrazaca ponašanja tokom slobodnog vremena su zabavnog karaktera: praćenje zabavnih sadržaja u medijima ("laka zabava"), provođenje vremena pred kompjuterom i uz muziku, izlasci. Diskriminantna analiza pokazuje da se vrednosti mladih sklonih "lakoj zabavi" razlikuju od vrednosti onih koje to ne privlači ($\chi^2(36)=209.799$, $p=0.00$). Razlike postoje i između onih koji vreme provode uz kompjuter i muziku i onih koji to ne čine ($\chi^2(36)=98.190$, $p=0.00$) i između onih koji često i retko izlaze ($\chi^2(36)=121.526$, $p=0.00$).

Zaključak: Iako zabavne aktivnosti nisu štetne po sebi, njihova dominacija ukazuje na potencijalne rizike i neophodnost angažovanja porodice, škole i društva u povećanju učešća adolescenata u strukturisanim aktivnostima.

Ključne reči: mladi, slobodno vreme, zabava

UVOD

Slobodno vreme ima važne funkcije u životu adolescenata, u domenu razvoja identiteta [1-5], uspostavljanja socijalno-emocionalnih veza [2,5-7], tranzicije ka odrasloj dobi [2,7], usvajanja različitih kompetencija [4,5,8, 9]. Način provođenja slobodnog vremena odlikava stil života mladih. Tada njihova autonomija dolazi do izražaja, pošto su najmanje izloženi nadzoru i uticajima odraslih [10]. Pantić [11] ističe da vrednosti oblikuju interesovanja a time i ponašanje tokom slobodnog vremena. Aktuelne su rasprave o promenama vrednosti mladih od modernih, orijentisanih na postignuće, ka postmodernim orijentisanim na dobrobit, koje se odražavaju na prirodu aktivnosti tokom slobodnog vremena [3,12,13]. Ipak, sklonost zabavi opstaje kroz vreme i nije povezana sa promenom vrednosti [13]. Ima mnogo podataka o tome da slobodnim vremenom mladih dominira zabava, prevashodno gledanje televizije, igranje kompjuterskih igrica i druženje [2,5,8,17]. Ilišin [3] nalazi urbani obrazac koji se konstantno pojavljuje u istraživanjima i manifestuje kroz odlaske u kafiće, klubove i na žurke. U različitim delovima sveta identifikovani su obrasci ponašanja povezani sa zabavom [5,14-17].

Stebins [18] uvodi podelu aktivnosti tokom slobodnog vremena na strukturisane (ozbiljne) naspram nestrukturisanih (spontanih), u koje se ubraja zabava. Strukturisane aktivnosti podrazumevaju sistematski napor i angažovanje osobe što rezultira sticanjem specifičnih iskustava, znanja i veština [14]. One su redovne, kompleksne, odvijaju

se po pravilima i vođene su od strane odraslih [4]. Takve su vanškolske obrazovne i umetničke aktivnosti, religijske aktivnosti i sport. Strukturisane aktivnosti rezultiraju dobrim mentalnim zdravljem i razvojem ličnosti adolescenata [4,5,8,22,23]. Njihovom pozitivnom delovanju doprinosi definisan cilj, strukturisana aktivnost vršnjaka, podrška i vođenje od strane odraslih.

Nestrukturisane aktivnosti su sponatane, relativno kratkotrajne, samonagrađujuće i ne zahtevaju veliki angažman [18]. U njih se ubrajaju gledanje televizije, čitanje časopisa, druženje, izlasci, slušanje muzike, igranje igrica, dosađivanje, izležavanje [4,9,18]. Pojedina istraživanja nisu utvrdila uticaj nekonstruktivnih aktivnosti na mentalno zdravlje i razvoj adolescenata [2,4]. Ipak brojnija su ona koja govore o negativnim efektima na školski uspeh, fizičku aktivnost [8, 9,23], razvoj identiteta i zadovoljstvo sobom [5,20,22], sklonost rizičnim ponašanjima [5,7,9]. Ovakvo dejstvo nestrukturisanih aktivnosti povezuje se sa odsustvom svrsishodnosti [5], nestrukturisanim druženjem i uticajem vršnjaka sklonih antisocijalnom ponašanju [5,9,19,21,23], odsustvom nadzora odraslih [20,21] i siromaštvom [23]. Mlinarević i Gajger [24] i Vidulin-Orbanić [25] smatraju da mladi sve manje organizuju svoje vreme i da moćna industrija zabave umanjuje njihovu kreativnost čineći ih pasivnim konzumentima. Ipak, istraživači navode da nestrukturisane aktivnosti nisu negativne po sebi. One postaju štetne ukoliko okupiraju adolescence i ukoliko uključuju vršnjake sklone rizičnom ponašanju [4, 9]. Stebins govori o dobrim stranama kao što su odmor, uspostavljanje socijalnih ve-

za i nesistematsko sticanje znanja. Nortkout [7] smatra da izlasci u klubove predstavljaju ritual savremenog društva kojim se adolescenti približavaju svetu odraslih. Eksperimentisanjem u oblačenju i ponašanju “na plesnom podijumu” mladi tragaju za sobom. Posete klubovima su most između detinjstva, kada je taj vid zabave nedostupan, i odraslog doba sa određenim ulogama i odgovornostima, koje podrazumeva upravo udaljavanje od hedonističkog ponašanja karakterističnog za klubsku scenu.

Po Robertsu [26] je uloga slobodnog vremena u izgradnji identiteta mladih precenjena. Oni žive u brzom i promenljivom svetu koga karakterišu dekonstekstualizacija i preplitanje virtualne relanosti sa stvarnom. Konstantna izloženost medijima čini da likovi iz TV sapunica postaju stalna tema razgovora poprimajući realni karakter. Slavne ličnosti oblikuju shvatanja i ponašanje mladih. Hronično nestabilan svet izaziva osećaj nesigurnosti te je zabava jedan vid izlaženja na kraj sa tim osećanjem. Roberts smatra da je povezivanje strukturisanih aktivnosti sa izgradnjom identiteta pogrešno, pošto su one (kao i nestrukturisane) ispunjene zadovoljstvom i odvojene od relanosti budući da nemaju ozbiljne reperkusije na profesionalni ili porodični život.

CILJ ISTRAŽIVANJA

U ovom radu biće korišćeni podaci ekstenzivne studije o slobodnom vremenu mladih, u okviru projekta Instituta za psihologiju “Svakodnevnica mladih u Srbiji: Snimak budžeta vremena”, kako bi se na osnovu njih identifikova-

le aktivnosti zabavnog karaktera i utvrdilo u kojoj meri su prisutne.

Malo je pokušaja da se aktivnosti zabavnog karaktera grupišu. Stebins je predložio šest kategorija nestrukturisanih aktivnosti među kojima su pasivna zabava (gledanje televizije, čitanje lakih štiva, slušanje muzike) i aktivna zabava (igre na sreću, igre na zabavama) [14,18]. Ta klasifikacija je problematična, bar kada je o zabavi reč, pošto se neke aktivnosti zabavnog karaktera nalaze van kategorija koje se odnose na zabavu, dok su iz klasifikacije izostavljene zabavne aktivnosti koje se često javljaju. Druga grupisanja zabavnih aktivnosti su empirijskog tipa. Brojn i saradnici [14] faktorskom analizom izdvajaju četiri dimenzije o ponašanju mladih tokom slobodnog vremena od kojih su dve povezane sa zabavom. Prva uključuje aktivnosti koje se obavljaju u društvu - šoping, odlazak u bioskop i pijeње. Drugu čine “kompjuterske aktivnosti” - igranje igara na kompjuteru i Internetu. Od četiri dimenzije koje nalaze mađarski istraživači [16] dve se odnose na zabavu, a treća uključuje neke aktivnosti zabavnog karaktera. Prva (komercijalna) uključuje vršnjake - razgovori sa vršnjacima, žurke, odlasci u diskoteke, slušanje muzike, šoping i okupljanje na ulici. Druga (senzacionalistička) je orijentisana na tehnologiju - korišćenje kompjutera i Interneta, gledanje televizije. Treća uključuje posete bioskopima kao vid zabave. Ovaj rad se bavi grupisanjem zabavnih aktivnosti takođe na empirijski način. Za tu svrhu biće analizirani podaci iz prethodnog rada [10], u kome je nađeno pet tipičnih obrazaca

ponašanja, kako bi bili identifikovani oni povezani sa zabavom.

Biće načinjen pokušaj da se otkriju vrednosti koje razlikuju mlade sklone da slobodno vreme provode zabavljajući se od onih koji to ne čine. Ova tema je malo istraživana. Mlinarević i Gajger [24] citiraju istraživanje sprovedeno u Hrvatskoj o fenomenu zabave i vrednostima mladih. Autorke tog istraživanja konstatuju da popularna zabava u kafićima i klubovima ima funkciju povezivanja sa drugima i pražnjenja energije. One su utvrdile da kod mladih preovlađuju tradicionalne vrednosti što je kontradiktorno njihovom hedonističkom ponašanju i to tumače izjednačavanjem slobodnog vremena sa dokolicom i druženjem koje nema mnogo veze sa onim što zapravo vrednuju. Ukoliko u ovom istraživanju budu utvrđene razlike u vrednostima mladih sklonih zabavi i onih koji to nisu biće načinjen korak ka razumevanju životnog stila onih koji vreme provode uglavnom u razonodi i funkcije koju ona ima za njih. Videli smo da ne postoji slaganje oko toga da li je vreme provedeno u zabavi dobro ili nije za mlade, odnosno da li su efekti zabave na njihov razvoj pozitivni ili negativni. Preovlađujući stav je da zabavne aktivnosti nisu problematične, već da njihove posledice zavise od toga koliko se često upražnjavaju, ali i od vršnjačkog i porodičnog konteksta.

Ciljevi ove studije mogu se sumirati na sledeći način:

1. Identifikovanje aktivnosti orijentisanih na zabavu i utvrđivanje stepena njihovog prisustva kako bi se indirektno procenili njihovi efekti na razvoj

adolescenta i direktno utvrdila povezanost sa školskim uspehom.

2. Otkrivanje obrazaca ponašanja orijentisanih na zabavu (i aktivnosti koje ih čine).

3. Utvrđivanje vrednosti koje razlikuju mlade orijetisane na zabavu i one koji to nisu.

METOD

Uzorak

Rad je nastao na osnovu ospežne studije o slobodnom vremenu adolescenta. Može se reći da se radi o prigodnom stratifikovanom uzorku. Ispitano je 2426 učenka srednjih škola od I do IV razreda (15-19 godina) iz 26 škola. Ispitivanje je obavljeno u Vojvodini, centralnoj Srbiji i na jugu Srbije, i u svakoj oblasti odabrana su tri grada (veliki, srednji i mali). U severnoj Srbiji to su bili Novi Sad, Zrenjanin i Odžaci. U centralnoj Srbiji istraživanje je obuhvatilo Beograd, Kragujevac i Vrnjačku Banju. Južnu Srbiju predstavljali su Niš, Leskovac i Knjaževac. Ispitanici su iz različitih škola: gimnazije, četvorogodišnje i trogodišnje stručne škole. Način na koji je uzorak formiran i njegova veličina sugerišu da se rezultati sa dosta poverenja mogu generalizovati na srednjoškolsku populaciju Srbije.

Instrumenti

Prikupljanje podataka izvršeno je Upitnikom o slobodnom vremenu koja čini 16 celina posvećenih sledećim temama: socio-demografski podaci,

muzika, kompjuteri, televizija, štampa, knjige, mobilni telefon, kulturna dešavanja, zabava, sport, putovanja, novac, članstvo u organizacijama, volontiranja, hobi, vanškolske obrazovne aktivnosti. Upitnik je konstruisan od strane istraživačkog tima Instituta za psihologiju za potrebe ekstenzivne studije koja se bavila slobodnim vremenom mladih [10]. Od pitanja o muzici izdvojena su ona o poseti koncertima. Analizirane su aktivnosti na kompjuteru okrenute zabavi. Relevantna pitanja o televiziji tiču se praćenja zabavnih emisija. Iz celine o čitanju štampe obrađena su pitanja posvećena zabavnim štivima. Pošto mobilni telefon može biti korišćen u svrhu zabave razmatrana su pitanja koja se na to odnose. Iz celine o kulturnim dešavanjima izdvojena je poseta bioskopima kao aktivnost koju istraživači svrstavaju u zabavu. Pitanja o zabavi analizirana su u celosti.

Za ispitivanje vrednosti korišćen je Upitnik o ličnim i društvenim ciljevima koji su konstruisali Kuzmanović i Petrović [27]. Lični ciljevi se odnose na: ugled, podršku prijatelja, društvenu moć, samoaktualizaciju, altruizam, postignuće, uzbudljiv život, podređenost, sigurnost, religioznost, ljubav, materijalni standard, znanje, hedonizam, društveno angažovanje, samostalnost, popularnost i zdrav život. Društveni ciljevi su: jaka privreda, dobri međunacionalni odnosi, borba protiv kriminala i korupcije, jačanje odbrambenih snaga, humaniji odnosi, ekološki ciljevi, zaposlenost, socijalna jednakost, pravna država, čuvanje tradicije, ulazak u Evropsku uniju(EU), privatizacija, državni i

teritorijalni integritet, demokratija, životni standard, razvoj nauke i kulture, socijalna prava i jednopartijski sistem.

Obrada podataka

Korišćene su različite tehnike za obradu podataka, od deskriptivnih, preko analize varijanse do diskriminacione analize.

REZULTATI

Slobodno vreme adolescenata - Aktivnosti zabavnog karaktera

U ovom delu teksta biće izneti rezultati o načinu na koji mladi u Srbiji najčešće provode slobodno vreme i o tome koliko često upražnjavaju pojedinačne zabavne aktivnosti.

Adolescenti su birali tri odgovora koji opisuju ono što najčešće rade kada nemaju obaveze. Ponuđeni odgovori su bili: uz mobilni, uz TV, sa partnerom, sam uz kompjuter i Internet, uz kompjuter i Internet sa društvom, sam sluša muziku, sluša muziku sa društvom, druži se sa prijateljima, radi nešto kreativno (crta, piše, slika, svira...), rekreativni sport, dosađuje se kod kuće, glumari sa društvom, izlasci, čitanje knjiga, čitanje časopisa, šoping, praćenje kulturnih događaja. Najveći broj adolescenata navodi druženje (48%), gledanje televizije (46%) i provođenje vremena uz mobilni telefon (33%). Potom sledi samostalno slušanje muzike (28%), viđanje sa partnerom (23%), samostalno provođenje vremena uz kompjuter (20%) i rekreativno bavljenje sportom (20%). Sve ostale aktivnosti navodi

manje od 10% ispitanika. Navedeni rezultati ukazuju da su u slobodnom vremenu mladih najprisutnije zabavne aktivnosti.

Najveći broj adolescenata ne ide na koncerte (61% folk, 46% rok, nastupi disk džokeja 47%) ili to čini nekoliko puta godišnje (34% folk, 47% rok, 25% nastupi disk džokeja). Malo ih odlazi na koncerte jednom ili više puta mesečno (5% folk, 7% rok, 18% nastupi disk džokeja). Poređenje iznetih nalaza sa posetom koncerata klasične muzike (nikada ne ide 82%; nekoliko puta godišnje 16%; jednom ili više puta mesečno 2%) ukazuje da adolescenti preferiraju muziku koja se vezuje uz zabavne aktivnosti. Školski uspeh nije povezan sa odlascima na koncerte, osim veoma niske negativne korelacije sa odlascima na koncerte folk muzike ($r=-0.08$). Pasionirano korišćenje kompjutera, koje ugrožava zdravlje i socijalne kontakte, među srednjoškolicima nije izraženo pošto ih malo satima sedi ispred monitora (6%). Ono što ih u najvećoj meri drži prikovanim za kompjuter (2-4h dnevno) je skidanje muzike i filmova (6,5%), igranje igrice (5,1%) i četovanje (4,9%). Većina adolescenata koristi kompjuter kao zabavno a ne kao edukativno sredstvo (70% ga ne koristi za pisanje i grafičko prikazivanje, 80% ne koristi obrazovni softver, 47% ne pretražuje Internet). Od zabavnih aktivnosti sa školskim uspehom u neznatnoj meri negativno korelira igranje igrice ($r=-0.09$). Adolescenti koji koriste kompjuter u edukativne svrhe imaju bolji školski uspeh (pisanje dokumenata $r=0.16$, crtanje $r=0.08$, pretraživanje sajtova $r=0.10$, edukativ-

ni softver $r=0.20$). Gotovo polovina adolescenata gledanjem televizije najčešće ispunjava slobodno vreme. Sadržaji koji mladi prate duže od 2 sata dnevno su uglavnom zabavne prirode: 45% gleda filmove (od toga 7% duže od 4h dnevno), 32% serije (4% duže od 4h), sport 26% (8% duže od 4h) i reality show 21% (7% duže od 4h). U poređenju sa tim informativni i naučni program duže od 2h dnevno prati svega 1%, odnosno 4% adolescenata. Nađene su niske negativne korelacije školskog uspeha i gledanja zabavnih programa (serije $r=-0.06$, filmovi $r=-0.15$, "Sve za ljubav" $r=-0.15$, "Veliki brat" $r=-0.10$). Mladi preferiraju časopise zabavnog karaktera: tinejdžerske (o muzici i ličnostima iz šou biznisa) povremeno ili redovno prati 57% adolescenata, enigmatske 46%, sportske 45%, časopise o slavnim ličnostima 43%, a naučno-popularne 29%. Postoji pozitivna slaba korelacija školskog uspeha i sklonosti adolescenata da čitaju tinejdžerske časopise ($r=0.14$), dok je korelacija izrazitija za naučno-popularne časopise ($r=0.23$).

Mobilni telefon je sredstvo kojim adolescenti komuniciraju međusobno, i tako veoma često provode vreme. On se koristi i za zabavu: slušanje muzike (73%) i igranje igrice (50%). Nije nađena veza korišćenja telefona u svrhu zabave i školskih postignuća.

Adolescenti retko odlaze u bioskop, 84% to čini nekoliko puta godišnje i ređe. Međutim poseta bioskopima znatno prevazilazi posetu drugih kulturnih ustanova koje se ne vezuju za zabavu (pozorišta, muzeji, galerije). Poseta bioskopima blago pozitivno ko-

relira sa školskim uspehom ($r=0.17$), ali su te korelacije izraženije za postete muzejima i galerijama ($r=0.21$) i pozorištu ($r=0.23$)

Adolescenti najčešće provode slobodno vreme u parkovima i školskim dvorištima (više od 40%). Trećina ispitanika često provodi vreme u kafićima. Omiljeno mesto izlaska tokom vikenda su diskoteke koje posećuje blizu polovine srednjoškolaca. U klubove sa "životom" muzikom najveći broj (34%) odlazi 1-2 puta mesečno ili tokom vikenda (27%). Žurke su ređi oblik zabave pošto se dešavaju 1-2 puta mesečno. Mladi koji češće izlaze u kafiće ($r=-0.09$), klubove sa "životom" muzikom ($r=-0.14$) i diskoteke ($r=-0.18$) po pravilu imaju lošiji školski uspeh. U celini gledano izlasci ne bi trebalo da predstavljaju faktor koji ometa svakodnevno funkcionisanje većine mladih i njihova školska postignuća pošto svega 10% njih izlazi svakodnevno. Najveći broj (41%) izlazi samo vikendom ili vikendom i ponekad tokom nedelje (33%). Nešto više od 10% izlazi par puta mesečno, a najmanje je onih koji nikada ne izlaze (3%). Niska negativna korelacija ($r=-0.15$) ukazuje da adolescenti koji češće izlaze imaju lošija školska postignuća. Najveći broj adolescenata vraća se kući između ponoći i dva (54%) ili do tri sata noću (24%), dok se kasnije vraća 22% njih. Analiza varijanse pokazuje da se adolescenti koji se u različito vreme vraćaju razlikuju po školskom uspehu ($F(2,299)=74.987$, $p=0.00$). Najbolji uspeh imaju oni koji stižu do ponoći, nešto lošiji oni koji dolaze između ponoći i tri sata, a najlošiji oni koji se vraćaju

ujutru. Adolescenti najčešće izlaze sa najboljim prijateljem (32%) ili u velikim grupama (23%). Neki izlaze sa partnerom i prijateljima (14%) ili samo sa partnerom (11%), dok je malo onih koji stalno menjaju društvo (6%).

U poređenju sa aktivnostima zabavnog karaktera strukturirane aktivnosti su znatno manje zastupljene. Četvrtina ispitanika redovno trenira sport. Vanškolske obrazovne aktivnosti upražnjava malo adolescenata, najčešće su to škole jezika (17%). Hobi ima 15% srednjoškolaca dok su volontiranje i članstvo u organizacijama retkost.

Obrasci ponašanja orijentisani na zabavu

U studiji „Svakodnevnica mladih u Srbiji: Snimak budžeta vremena“ iz koje potiče ovaj rad izdvojeno je pet tipičnih obrazaca ponašanja adolescenata tokom slobodnog vremena [10], od kojih se tri odnose na zabavu. To dodatno potvrđuje da je zabava dominantan način na koji adolescenti provode vreme.

Prvi obrazac opisuje sklonost "lakoj zabavi" pošto obuhvata praćenje časopisa o životu slavnih, TV emisija zabavnog karaktera i rubrika u dnevnim novinama koje se odnose na razonodu i zabavu. Lakoj zabavi su više skolne devojke od mladića ($\chi^2(1)=208.306$, $p=0.00$, Kramerov $V=0.47$). Adolescenti za koje je tipičan ovaj obrazac ponašanja imaju lošiji uspeh ($F(957,1)=16.555$, $p=0.00$), dolaze iz porodica sa nižim ekonomskim statusom ($F(956,1)=5.039$, $p=0.025$) i obrazovanjem roditelja ($F(953,1)=93.116$, $p=0.00$) u odnosu na one koji ne provode vreme na taj način.

Drugi obrazac je "aktivistički" pošto se odnosi na izlaske. Adolescenti skloni ovom obrascu nemaju specifične preferencije već odlaze na različita mesta: kafići, diskoteke, klubovi sa "živom" muzikom, koncerti (nastupi disk džokeja, folk i rok muzika). Ovom obrascu ponašanja inkliniraju u podjednako meri devojke i mladići. Oni koji vole da izlaze imaju lošiji školski uspeh ($F(953,1)=41.315$, $p=0.00$), porodicu sa višim primanjima ($F(948,1)=17.735$, $p=0.00$) i višim obrazovanjem roditelja ($F(948,1)=9.966$, $p=0.00$).

Treći obrazac ponašanja podrazumeva provođenje vremena ispred kompjutera i slušanje muzike (pop, rok, tehno). Ovom obrascu ponašanja su neznatno više sklone devojke ($\chi^2(1)=13.655$, $p=0.00$, Kramerov $V=0.12$). Za njega se vezuju bolji školski uspeh ($F(954,1)=28.245$, $p=0.00$), viši ekonomski status ($F(951,1)=45.957$, $p=0.00$) i više obrazovanje roditelja ($F(948,1)=33.758$, $p=0.00$).

Vrednosti mladih orijentisanih na zabavu

U okviru svakog obrasca ponašanja izdvojene su dve ekstremne grupe ispitanika (oni ispod 25. i oni iznad 75. percentila) koje su diskriminantnom analizom upoređene u pogledu vrednosti (ličnih i društvenih ciljeva). Za svaki obrazac ponašanja nađena je jedna statistički značajna diskriminantna funkcija, što pokazuje da postoje vrednosti koje razlikuju adolescente sklone zabavi od onih koji to nisu. Srednjoškolski skloni "lakoj zabavi" najviše se razlikuju od onih kojima to nije svojstveno ($\chi^2(36)=209.799$, $p=0.00$) po izraženosti sledećih ciljeva: podređenost

drugima, religioznost, zdrav život, popularnost, ulazak u EU, ljubav. Mlade koji vreme provode izlazeći od onih koji to ne čine ($\chi^2(36)=121.526$, $p=0.00$) odvajaju vrednovanje uzbudljivog života, popularnosti i postizanja zadovoljstva. Adolescenti koji se zabavljaju uz kompjuter i muziku razlikuju se od onih koji to ne čine ($\chi^2(36)=98.190$, $p=0.00$) po tome što vrednuju ugled, postignuće, postizanje zadovoljstva, uzbudljiv život, društveni aktivizam, podršku prijatelja i sigurnost.

DISKUSIJA

Rezultati ukazuju da zabava dominira slobodnim vremenom adolescencata, što potvrđuju druga istraživanja [2,5,8,17,23]. Tri najčešće aktivnosti su druženje, gledanje televizije i upotreba mobilnih telefona. Mladi najčešće provode vreme u parkovima i školskim dvorištima, što nije loše po sebi budući da je druženje važno za njihov socijalno-emocionalni razvoj. Međutim, okupljanje na takvim mestima je nestrukturisan vid druženja, oslobođen od nadzora odraslih [31], što često podrazumeva upotrebu alkohola [23,28] i rizična ponašanja [9,16,23]. Gledanje televizije je veoma rašireno među adolescentima, što konstatuju i drugi autori [9,15,17, 29]. Adolescenti na televiziji preferiraju zabavne sadržaje. Ta sklonost je u slaboj vezi sa lošijim školskim uspehom, što je u skladu sa nalazima da televizija ima negativni uticaj na postignuća i pasivizira mlade [15,20,25]. Mobilni telefon je sredstvo komunikacije, ali i zabave. U jednom istraživanju se pokazalo da upotreba mobilnog ne

umanjuje učestalost stvarnih kontakata među adolescentima, već da ih čak povećava pošto otvara kanal komunikacije sa širokom mrežom prijatelja [30]. Adolescenti kompjutere koriste u zabavne pre nego u edukativne svrhe. Podaci o provođenju vremena pred kompjuterom nisu alarmantni, kao u nekim istraživanjima [9,17], a slaba negativna veza sa školskim uspehom nađena je samo za igranje igrice. Međutim korišćenje kompjutera za sticanje znanja, rad i traganje za informacijama je u pozitivnoj vezi sa školskim uspehom. Većina mladih izlazi vikendom i ponekad tokom nedelje i vraća se do dva sata noću što ukazuje da izlasci ne ugrožavaju njihovo normalno funkcionisanje, pa se može pretpostaviti da njihovi efekti nisu negativni. Ipak, pokazalo se da mladi koji češće izlaze, i koji se u ranim jutarnjim časovima vraćaju kući, imaju lošija školska postignuća. Neki autori [5] smatraju da odlasci u klubove i žurke nose opasnost od rizičnih ponašanja. Kada je reč o štampanim medijima i tu prevladuje interesovanje za zabavu, međutim to se ne odražava na školsko postignuće, osim čitanja tinejdžerskih časopisa gde postoji slaba pozitivna korelacija. Mladi retko posećuju koncerte, a još ređe kulturne institucije. Odlasci u bioskop, iako se smatraju zabvanom aktivnošću, pozitivno koreliraju sa školskim uspehom, kao i odlasci u muzeje i pozorište gde je ta veza nešto izrazitija.

Tri od pet nađenih obrazaca ponašanja tokom slobodnog vremena tiču se zabave. Dva bi se mogla podvesti po pasivnu zabavu [18, 25] pošto obuhvataju praćenje medija, korišćenje kom-

pjutera i slušanje muzike. Obrazac označen kao "laka zabava" donekle je sličan senzacionalističkom obrascu nađenom u istraživanju mađarskih autora [16] pošto uključuje gledanje zabavnih emisija na televiziji i čitanje časopisa o životu slavnih (koji često imaju senzacionalistički karakter). Orijehtacija na kompjutere podrazumeva igranje igrice kao jednu od najčešćih aktivnosti, što je jedna od stavki Brojnovne dimenzije "kompjuterske aktivnosti" [14]. Oba obrasca podvedena pod pasivnu zabavu su više karakteristična za devojke. Međutim sklonost lakoj zabavi je povezana sa lošijim školski uspehom i nižim socio-ekonomskim statusom, dok je orijshtacija na kompjutere i muziku povezana sa boljim uspehom i višim socio-ekonomskim statusom. Aktivna zabava podrazumeva izlaske i to na različita mesta. Ovaj obrazac je veoma sličan "urbanom obrascu" koji konstantno u istraživanjima nalazi Ilišin [3], a podjednako su mu skloni mladići i devojke. Njihovi roditelji su imućniji i obrazovaniji u poređenju sa adolescentima koji veoma retko izlaze, ali imaju lošiji školski uspeh.

Vrednosti koje su kasarakteristične za mlade skolne nekom od identifikovanih obrazaca ponašanja povezanih sa zabavom pružaju dodatni uvid u njihov životni stil i poglede na svet. Vidljiva je izrazita dominacija ličnih ciljeva nad društvenim. Vrednosti adolescenata okrenutih lakoj zabavi sugerišu upliv medija i estradnih ličnosti, o čemu govori Roberts [26]. Zdrav život i ljubav su česte teme u tv emisijama i novinama zabavanog karaktera koje privlače devojke (više sklone ovom obrascu po-

našanja). Ulazak u EU je takođe stalna tema u medijima. Religiozne vrednosti mogu biti rezultat činjenice da estradne ličnosti često sebe prikazuju na taj način ali je možda istinito pomenuto tumačenje o razdvajanju sveta zabave od onoga što se istinski vrednuje [24]. Spremnost na potčinjavanje nije nespojiva sa velikom izloženošću medijima pošto se njihovo pasivizirajuće dejstvo ne odnosi samo na fizičku aktivnost već i na odsustvo kritičnosti [15]. Sklonost izlascima je zapravo ogledalo vrednosti adolescenata okrenutih aktivnim vidovima zabave. Oni su hedonisti i vole uzbuđenje. Vrednovanje popularnosti možda može naći izraz u njihovom pojavljivanju na najrazličitijim mestima i potrebom da budu viđeni. Adolescenti koji zabavu nalaze provodeći vreme pred kompjuterom i slušajući muziku dele neke vrenosti sa onima koji zabavu dobijaju kroz razne vrste medija. Sa druge, strane oni imaju neke moderne vrednosti [12,13], kao što su ugled i postignuće, ali i spremnost na društveni angažman koji odražava postmoderne vrednosti [12,13]. Oni eksplicitno izražavaju svoju potrebu za sigurnošću i podrškom, za razliku od onih orijentisanih na medije kod kojih je to na neki način implicitno. Ovo još jednom potvrđuje Robertsovu tezu o zabavi kao načinu na koji se mladi nose sa nesigurnošću izazvanom nestabilnim okruženjem.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Rezultati ukazuju da adolescenti u Srbiji slobodno vreme provode uglavnom zabavljajući se. Po tome se oni ne

razlikuju od svojih vršnjaka u svetu. Treba imati u vidu da zabava nije štetna po sebi. Ona ima važnu funkciju u socijalno-emocijalnom razvoju i približavanju svetu odraslih. Ipak, neophodan je balans između nestrukturisanih aktivnosti, kakva je zabava, i strukturisanih kako bi se ostvario pozitivan efekat na razvoj mladih [5]. Značaj ovog istraživanja leži u tome što je identifikovalo na koji način se mladi zabavljaju i u kojoj meri su aktivnosti okrenute zabavi prisutne u njihovom slobodnom vremenu. Iako podaci nisu alarmantni, stepen prisustva zabavnih aktivnosti ukazuje da one dominiraju nad strukturisanim aktivnostima i da je neophodno pomoći mladima da dosegnu izbalansiran odnos dveju vrsta aktivnosti. Zaključku o neophodnosti većeg angažovanja odraslih posebno doprinosi nalaz da su mladi prvenstveno okrenuti pasivnoj zabavi.

Preporuka je da najvažniji agensi socializacije, porodica i škola, podrže mlade u tome da pored zabave u svoje slobodno vreme ugrade i strukturisane aktivnosti. Naime, pokazalo se da su faktori rizika delikventnih i rizičnih ponašanja, pored ostalog, vezani za odsutvo nadzora i mera disciplinovanja u okviru porodice i oskudne resurse škole [9,32]. Istraživanja sugerišu da se pozitivan uticaj roditelja može ostvariti na dva načina, tako da roditelji pozitivan utica mogu ostvariti kao "menadžeri" slobodnog vremena koji u određenoj meri kontrolišu i planiraju dečije i zajedničke porodične aktivnosti, ali i kao modeli koji oblikuju interesovanja i navike dece [20]. Škola takođe može da pomogne na nekoliko

načina. Važno je sistematski razvijati medijsku pismenost i kritičko mišljenje koji će sprečiti nerealne identifikacije adolescenata i podstaći ih da biraju sadržaje koje prate [15]. Škola mora više razvijati informatičku pismenosti i korišćenje kompjutera u svrhu sticanja znanja na promišljen i zanimljiv način. Posebno odgovoran zadatak u pogledu čuvanja mentalnog zdravlja adolescenata bi, po mišljenju Gilmana i sradnika [9], mogli imati školski psiholozi. Oni su viđeni kao pokretači aktivnosti koje bi, podržane od strane škole i lokalne zajednice, uključivale mlade na strukturisan način nudeći im izbor i mogućnost da participiraju u nečemu

što odgovara njihovim potrebama i interesovanjima. Da bi ove akcije bile uspešne neophodno je da školski psiholog razmotri: 1) socijalni status određene aktivnosti u vršnjačkoj grupi 2) interesovanja adolescenata, 3) funkcionisanje vršnjačkih grupa i 4) odrasle koji bi se uključili, a koji su prihvatljivi za adolescente. Mladi ljudi ne treba da budu prepušteni sebi a potom okrivljeni za njihova shvatanja i životne stilove. Neophodno je da porodica i različite društvene institucije budu sistematski angažovani u obezbeđivanju bogatije ponude obrazovnih i kulturnih sadržaja koji će biti dostupni i privlačni mladima.

ADOLESCENTS AND AMUSEMENT: IS THERE ANY REASON TO BE CONCERNED?

Ivana Stepanović

Summary

Background: According to many researches amusement is a dominant leisure activity of youngsters. It is an unstructured activity which mostly has negative effects on adolescent's development.

Objectives: This work deals with: (1) types and frequency of amusement activities, (2) patterns of leisure activities related to amusement, (3) values that differentiate adolescents oriented towards amusement and those how are not.

Method: The sample consisted of 2426 secondary-school students. Leisure activities questioner and Values scale have been applied. Results: The most frequent leisure activities are related to amusement: hanging out with friends, watching TV, using a cell phone. Although going out, watching TV and spending time at computers are not found to be dangerously time consuming they have negative effects on school achievement and potentially risky influence on the adolescent's well being. Three out of five behavior patterns during leisure time are related to amusement: orientation towards entertainment media, spending time at computers and listening to music, going out. Values of adolescents who are inclined to these three behavior patterns differ from values of those not interested in amusement.

Conclusion: While amusement activities, alone, are not a concern, their dominance may become problematic. There is a need for systematic engagement of relevant agents in prevention of negative outcomes of unstructured activities by providing support for adolescents' participation in structured activities.

Key words: *adolescents, leisure, amusement*

References:

1. Roberts K, Youth and leisure. London. Allen and Unwin; 1983.
2. Shaw SM, Kleiber DA and Caldwell LL. Leisure and Identity Formation in male and Female Adolescents: A Preliminary Examination. *Journal of Leisure Research*, 1995, 27:245-263.
3. Ilišin V. Slobodno vrijeme i interesi mladih. U: Ilišin V i Radin F, urednici. *Mladi: problem ili resurs*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu; 2007. str. 179-201.
4. Coatsworth JD, Sharp EH, Palen L, Darling N, Cumsille P and Martad E. Exploring adolescent self-defining leisure activities and identity experiences across three countries. *International Journal of Behavioral Development* 2005, 29:361-370.
5. Treinor S, Delfabbro P, Anderson S and Winefield A. Leisure activities and adolescent psychological well-being. *Journal of Adolescence* 2010, 33:73-186.
6. MacRae R. Notions of 'Us and Them': Markers of Stratification in Clubbing Lifestyles. *Journal of Youth Studies* 2004, 7:55-71.
7. Northcote J. Nightclubbing and the Search for Identity: Making the Transition from Childhood to Adulthood in an Urban Milieu. *Journal of Youth Studies* 2006, 9:1-16.
8. Zick CD. The Shifting Balance of Adolescent Time Use. *Youth & Society* 2010, 41:569-596.
9. Gilman R, Meyers J and Perez L. Structured Extracurricular Activities among Adolescents: Findings and Implications for School Psychologists. *Psychology in the Schools* 2004, 41:31-40.
10. Stepanović I, Videnović M i Plut D. Obrasci ponašanja mladih tokom slobodnog vremena. *Sociologija* 2009, 51:247-261.
11. Pantić D. *Priroda interesovanja*. Beograd. IIC; 1983.
12. Hofer M, Schmid S, Fries S, Dietz F, Clausen M and Reinders H. Individual values, motivational conflicts, and learning for school. *Learning and Instruction* 2007, 17:17-28.
13. Aguila C, Sicilia-Camacho A, Rojas Tejada AJ, Delgado-Noguera MA and Gard M. Postmodern Values and Leisure in Young Spanish University Students: An Exploratory Study. *Leisure Sciences* 2008, 30:275-292.
14. Bruyn EH and Cillessen, AHN. Leisure Activity and Perceived Popularity in Early Adolescence. *Journal of Leisure Research* 2008, 40:442-457.
15. Wildermuth N and Dalsgaard AL. Imagined futures, present lives: youth, media and modernity in the changing economy of northeast Brazil. *Nordic Journal of Youth Research* 2006, 14:9-31.
16. Piko BF and Vazsonyi AT. Leisure activities and problem behaviors among Hungarian youth. *Journal of Adolescence* 2004, 27:717-734.
17. Skriptunova, E. A. and Morozov, AA. On the Preferences of Urban Young People. *Russian Education and Society* 2002, 44:70-80.
18. Stebbins RA. Casual leisure: a conceptual statement. *Leisure Studies* 1997, 16:17-25.
19. Bartko WT and Eccles JS. Adolescent Participation in Structured and Unstructured Activities: A Person-Oriented Analysis. *Journal of Youth and Adolescence* 2003, 32:233-241.
20. Larson R, Dworkin J and Gillman S. Facilitating Adolescents' Constructive Use of Time in One-Parent Families. *Applied Developmental Science* 2001, 5:143-157.
21. Mahoney JL and Schweder AE. Structured after-school activities as a moderator of depressed mood for adolescents with detached relations to their parents. *Journal of community psychology* 2002, 30:69-86.

22. Stebbins RA. The costs and benefits of hedonism: some consequences of taking casual leisure seriously. *Leisure studies* 2001, 20:305-309.
23. Macdonald R and Shildrick T. Street Corner Society: Leisure Careers, Youth (Sub)culture and Social Exclusion. *Leisure Studies* 2007, 26:339–355.
24. Mlinarević V i Gajger V. U: Martinčić J i Hackenberger D, urednici. *Međunarodna kolonija mladih Ernestinovo: 2003.-2008. Osijek : HAZU, Zavod za znanstveni i umjetnički rad; 2010. str. 43-58.*
25. Vidulin-Orbanić S. Fenomen slobodnog vremena u postmodernom društvu. *Metodički obzori* 2008, 3:19-33.
26. Roberts K. Same activities, different meanings: British youth cultures in the 1990s. *Leisure Studies* 1997, 16:1–15.
27. Kuzmanović B i Petrović N. Struktura preferencija ličnih i društvenih ciljeva srednjoškolaca. *Psihologija* 2007, 40:567-585.
28. Plut D, Videnović M i Pešić J. Psihosocijalni kontekst opijanja srednjoškolaca. *Engrami* 2009, 31:29-38.
29. Videnović M, Pešić, J and Plut, D. Young People's Leisure Time: Gender Differences. *Psihologija* 2010, 43:199-214.
30. Thulin E and Vilhelmson B. Mobiles everywhere: Youth, the mobile phone, and changes in everyday practice. *Nordic Journal of Youth Research* 2007, 15:235–253.
31. Amon S, Shamai S. and Ilatov Z. Socialization agents and activities of young adolescents. *Adolescence* 2008, 43:373-397.
32. Šobot V, Ivanović-Kovačević S, Marković J, Srdanović-Maraš J, Mišić-Pavkov G. *Maloletnička delinkvencija. Engrami* 2010, 32:53-61.

Ivana Stepanović
Institut za psihologiju
Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu
Čika Ljubina 18-20,
Mob: 063 777 0 741
E-mail: ivanastep@gmail.com